

III. ŻYCIE NAUKOWE — VIE SCIENTIFIQUE

CZECHOSŁOWACJA — TCHÉCOSLOVAQUIE

JIŘÍ SLÁMA (Praha)

STUDIUM DĚJIN A HMOTNÉ KULTURY DÁVNÝCH SLOVANŮ V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1974 a 1975*)

Poznání nejstarších slovanských dějin na československém území není dobře možné bez úzké spolupráce několika vědních disciplín, mezi kterými má ovšem archeologie pro stále narůstající fond svých pramenů dominantní postavení (retrospektivní přehled vývoje názorů archeologů na počátky slovanského osídlení podal J. Zeman 1975; o současném stavu archeologického poznání nejstaršího slovanského období M. Beranová 1975, 154 - 157 a Č. Staňa 1975a, 217 - 218). Její zásluhou nyní také lépe známe i osudy Langobardů na tomto území, kde patrně v určitém období tvořili poslední výraznou germánskou překážku slovanskému pronikání (o langobardských nálezech a jejich datování J. Tejral 1975a; o kontaktech germánsko-slovanských i jiných otázkách života časně slovanského obyvatelstva na našem území přinesl velmi zajímavá zjištění výzkum v Břežně, srov. I. Pleinerová 1975a, též 1975b). Na poznání směrů postupu jednotlivých skupin slovanského obyvatelstva má svůj podíl i filologie (R. Krajevíč 1974, na různých místech)

Ani řešení historické problematiky 7. - 8. století se neobejde bez úzké spolupráce více vědních disciplín. I když dějiny Avarů musí psát na podkladě písemných pramenů historik (naposledy ve výborné práci A. Avenarius 1974, srov. o ní recenzi V. Kopčana 1975), naopak důležitější — nesporně však závažnější — problém avarsko-slovanských vztahů bude řešit především archeolog (srov. Z. Klanica 1975), stejně tak jako i velmi složité etnické poměry

---

*) V článku jsou podchyceny též některé studie publikované již v roce 1973, pokud tyto nebyly registrovány ve Sl. Ant. XXIV, 1977, 213 - 237.

uvedeného období (k této otázce Z. Klanica 1974e). Zásluhou archeologie poznáváme také ve slovanském prostředí v průběhu 8. století celou řadu závažných změn, které byly předzvěstí vzniku velkomoravské říše ve věku následujícím (Č. Staňa 1975a, 218 - 219, M. Beranová 1975a, 157 - 162). O jejich dějinách, stejně jako o historii přemyslovského státu, byla napsána celá řada studií, věnovaných nejrůznějším problémům. Z obecných otázek se uvažovalo např. o vzniku feudalismu (M. Kučera 1974a; k téže problematice okrajově i L. E. Havlík 1974a a J. Polišenský 1973), sociální struktura tehdejšího obyvatelstva (M. Kučera 1974d, 263 - 380), vztazích našich zemí k okolí (K. Šlaski 1974, L. E. Havlík 1973, týž 1975a, týž 1975c, J. Vávra 1974), vzniku slovanských národností (L. E. Havlík 1974c), vytváření slovanského povědomí (L. E. Havlík 1975d) a formování nejstarších slovanských států (L. E. Havlík 1974b). Úzeji zaměřené příspěvky se potom zabývaly např. problémem lokalisace hradů vzpomínaných v raně středověkých písemných pramenech (J. Sláma 1973, E. Schwarz 1974, R. Turek 1974c, týž 1974f, 16 - 17), zeměpisnou polohou kmenových a dalších geografických celků (R. Turek 1975c, J. Szydłowski 1974, J. Zemlička 1974b), otázkami územního rozsahu našich nejstarších útvarů (většinou zaměřeno k dílčím otázkám: P. Ratkoš 1973, 16 - 20, J. Kurka 1974b, týž 1974a, 93 - 102, J. Šátek 1973, 73) a problematikou některých písemných pramenů (D. Třeštík 1974, J. Pražák 1975, O. Pilař 1974, P. Ratkoš 1975, R. Marsina 1975b). Tím se ovšem ještě zdaleka nevyčerpává historická tematika, o níž se v posledním období uvažovalo. Pouze ve stručném výčtu je možno uvést další studované otázky: výklad jmen bájných českých knížat (F. Kopečný 1975), postavení Panonie v 9. století (H. Koller 1974), význam archeologických nálezů pro poznání velkomoravských dějin (J. Poulík 1973), úloha Kouřimě v českých dějinách 10. století (J. Ludvíkovský 1973, M. Šolle 1974a) a vývoj našich zemí po pádu Velké Moravy (L. E. Havlík 1973, B. Novotný 1975a, R. Marsina 1973, J. Klimko 1975, M. Šolle 1975). Naposledy vzpomenu téma se stalo i obsahem dvou obsažných knižních prací: Fialova populárně pojatého výkladu českých dějin od konce 10. do počátku 14. století (Z. Fiala 1975) a Kučerova velmi důležitého nástinu hospodářského a sociálního vývoje na Slovensku v 9. - 13. století (M. Kučera 1974d).

V popředí zájmu odborníků jsou stále otázky spjaté s ekonomikou raně středověkého období, ke kterým přináší archeologický materiál velmi mnoho poznatků. Vedle obecných úvah o technických a energetických možnostech raného středověku (zajímavě B. Krzemieńska 1974c, táž 1974d, táž 1974a) a stručně koncipovaných přehledů hospodářství této epochy (např. R. Pleiner 1974a, týž 1974b), zaměřila se celá řada prací ke speciálním problémům. Základním ekonomickým odvětvím raného středověku bylo nesporně zemědělství, o jehož celkové zpracování se s úspěchem pokusila M. Beranová (1975d, od téže badatelky i retrospektina bádání nad dějinami nejstaršího zemědělství, srov. M. Beranová 1975c, kdežto přehled J. Pátka — V. Urbancové 1974 nepřináší nových pohledů). Na Slovensku se stejným tématem zabýval

M. Kučera (1974d, 67 - 208). Z dílčích prací nutno vzpomenout úvah o hospodářství časně slovanské populace v Březně (I. Pleinerová 1975a, 88 - 104), slovanském vinařství (vedle práce M. Kučery 1974d, 200 - 208 a M. Beranové 1975d, 29 - 30 též J. Vignatiová 1973 a M. Zemek 1973a), rybníkářství (J. Andreska 1975), mlýnech (B. Krzemieńska 1974b) a obilních jamách (V. Burian 1975).

Postupně přibývá poznatků i o exploitaci rud a stavebního materiálu (V. Goš 1975a, 340, L. Hrdlička — M. Richter 1974, 152, 164, J. Kořan 1974, J. Kudrnáč 1975a), ale i o místech, kde byly tyto i jiné suroviny zpracovávány (např. J. Császta 1975, V. Goš 1975a, V. Hrubý 1975, 12, V. Souchopová 1973, táž 1975). Z jednotlivých odvětví řemeslnické práce (celkově o řemeslech v raném středověku na Slovensku M. Kučera 1974d, 213 - 255) přináší archeologický materiál nejvíce poznatků o keramice. Vedle úvah o značkách na dnech nádob (K. Černožorský 1974, Z. Krumpfhanzlová 1974b, 89 - 90, M. Kostelníková 1975 ad.) je nutno se především zmínit o zpracování keramických nálezů z Pohanska u Břeclavě (B. Dostál 1974, táž 1975, 125 - 182), o stručném rozboru hrobové keramiky z Čech (Z. Krumpfhanzlová 1974b, 80 - 87) a konečně o analýze nálezů hliněných kotlíků, které jsou známy z nomádského prostředí v Karpatské kotlině (A. Habovštiak 1974, jeden takový kotlík byl nalazen až na Moravě, viz R. Snášil 1975, 314). Z dalších odvětví řemeslné práce poznává archeologie především šperkařství a jeho výrobky (Z. Klanica 1974b, T. Štefanovičová 1974, výborné zpracování ženského šperku 7. - 8. století v Karpatské kotlině od Z. Čilinské 1975a), textilnictví (M. Pávek 1974, M. Kostelníková 1974 aj.), práci zbrojířů (velmi užitečný je soupis středověkých militarií ze Slovenska zpracovaný A. Ruttkayem 1975, doplněk: P. Baxa 1974), kovářů (B. Klíma 1975), hutníků (R. Pleiner 1975) i kovářů (zajímavé zpracování hracích kostek od J. Kavana 1975).

Vývoj rozsahu sídelní oikumeny i se studiem celé řady dalších historických otázek byl v poslední době sledován na slovenském území (M. Parczewski 1975). České bádání se naopak může pochlubit velmi podrobným studiem dějin osídlení na zbraslavském regionu (J. Zemlička 1974a, 421 - 433, srov. kladnou recenzi J. Pánkovu 1975). Zajímavý je i archeologický poznatek o raném průniku slovanské populace na Jindřichohradecko (A. Beneš 1974b, k téže oblasti L. Jirásko 1975), dále poznání vývoje osídlení na moravském horním Podyjí (V. Nekuda 1973, táž 1975a, 168 - 173), i některé další výsledky toponomastického a historického studia (Z. Boháč 1974, F. Graus 1974a).

Jíz dlouhodobou tradici má v Československu výzkum staroslovanských hradisek. Bylo při něm získáno takové množství poznatků, že se lze — alespoň u některých otázek — pokoušet o širší historické výklady. Sleduje se otázka příčin vzniku slovanských hradisek (srov. diskusi J. Neustupný 1973, M. Šolle 1973, o počáteční fázi hradisek J. Kudrnáč 1975b), vývoj sídlištních aglomerací v okolí hradišť a jejich pozvolné přerůstání ve středověká města

(Z. Smetánka 1975a, 188 - 194, F. Graus 1974b, R. Marsina 1975a, 25 - 32, J. Tomas 1973, O. Dostál a kol. 1974, k poslední práci srov. oprávněné kritické stanovisko J. Žemličkovo 1975b), údaje historických pramenů o hradiscích (velmi cenný je příspěvek R. Turka 1975a) apod. V podstatě pouze na okraj odmítnutí diletantského pokusu o výklad dějinné funkce budečského hradiště byl zveřejněn krátký výtah z práce o vývoji slovanských hradisek ve středních Čechách (J. Sláma 1974, 40 - 46). Vedle kladného ohodnocení (V. Šmilauer 1974, V. Wolf 1974) dočkala se zmíněná studie i jednoho negativního ohlasu (Z. Váňa 1975, 61 - 69), který však pro způsob své argumentace i pro některé použité formulace nutně vyvolá celkem zbytečnou diskusi. Z českých hradisek byly v poslední době zkoumány (nebo zhodnoceny předchozí výzkumy či dosavadní archeologické a historické poznatky) především Vyšehrad (B. Nechvátal 1975, F. Kašička — B. Nechvátal 1974, srov. též J. Janáček 1974), Cheb (A. Hejna 1975), Poráň (M. Hataš 1973, J. Waldhauser — V. Weber 1973a, titíž 1973b), Starý Plzeňec (R. Turek 1975), Libušín (Z. Váňa 1975, 52 - 61, k předchozímu autorovu populárně-vědeckému zhodnocení libušínského výzkumu srov. recenze M. Šolla 1975b a J. Lešného 1975b), Libice nad Cidlinou (J. Justová 1975) a celá řada dalších (A. Beneš 1975a, týž 1975c, týž 1975d, J. Bubeník 1974a, J. Fröhlich 1974, týž 1975a, 449 - 452, J. Kudrnáč 1975c, týž 1975d, L. Hrdlička — M. Richter 1974, 114 - 122, Z. Sedláček — S. Vencl 1975, R. Turek 1975f, S. Vencl 1974, 70 aj.). Na Moravě pokračoval především systematický výzkum Mikulčic (o posledních výsledcích Z. Klanica 1974d a J. Tejral 1975b, celkové shrnutí dosavadních poznatků podal J. Poulík 1975, od téhož autora i populární přehled, viz Poulík 1974a). Archeologický výzkum ovšem pokračoval i na celé řadě dalších moravských hradisek (J. Bistřícký 1972, V. Zapletal 1972, J. Pavelčík 1975b, O. Kos — P. Košťurík 1974a, 207, titíž 1974b, 106, titíž 1975, základní informace o starsích výzkumech shrnul Č. Staňa 1975a, na různých místech, o mladohradištních hradiscích B. Novotný 1975a). I na Slovensku (velmi cenný je přehled tamějších slovanských hradisek sepsaný A. Fialou — A. Habovštiakem — T. Štefanovičovou 1975, 429 - 433) probíhají (nebo již byly ukončeny) výzkumy celé řady lokalit (J. Běreš 1974, A. Habovštiak 1975a, B. Chropovský 1974, L. Kraskovská 1975b, P. Novák 1975, V. Plachá 1975, V. Plachá — J. Hlavicová — I. Keller 1975, M. Remiášová 1975, T. Štefanovičová 1975). Zcela novým druhem opevněného sídla je od velkomoravského období velmožský dvorec; po předchozích zveřejněních dočkal se nyní obsažné publikace tento objekt z Pohanska u Břeclavě (B. Dostál 1975). Zajímavý je rovněž palisádou opevněný komplex budov a kostela v Sadech u Uherského Hradiště, s největší pravděpodobností jakýsi církevní okrsek (V. Hrubý 1975).

I když vesnické osady v raném středověku představují ten typ sídel, ve kterých žila naprostá většina tehdejší populace a jejichž hospodářská činnost byla pro tehdejší ekonomiku rozhodující, přesto jejich výzkum dosud zaostá-

vá. Nejlépe poznanou staroslovanskou osadou v Čechách je sídliště v Březně u Loun, jehož dlouhodobý archeologický výzkum byl nyní zveřejněn v cenné, byť zatím jenom populárně vědecké monografii (I. Pleinerová 1975a, srov. též I. Pleinerová 1975b). Velmi důležitých výsledků se dobral i stále pokračující výzkum osady u Mohelnice na Moravě (V. Goš 1974, týž 1975a, týž 1975b) a také na Slovensku v Blatných Remetách, který však dosud známe jen z předběžných zpráv (V. Budinský-Krička 1975c). Nově získaných sídlištních archeologických nálezů, dokládajících existenci vesnických osad, je velmi značné množství. Jedná se o desítky lokalit v Čechách (A. Beneš 1973, týž 1974d, týž 1975c, P. Budinský 1973, M. Cvrková 1975, J. Fröhlich 1975b, L. Skružný 1975, na různých místech), na Moravě (B. Klíma 1974, Z. Měřinský 1975a, týž 1975b, P. J. Michna 1974b, na různých místech, týž 1975, na různých místech, B. Novotný 1975c, J. Pavelčík 1975a, I. Peškař 1975, V. Souchupová 1975, Č. Staňa 1974b, J. Unger 1974, týž 1975) a na Slovensku (D. Bialeková 1975a, V. Budinský-Krička 1974, týž 1975a, týž 1975b, týž 1975d, týž 1975e, J. Hoššo 1975, J. Pavúk 1975, S. Šiška 1975). Mnohem intenzivněji zkoumá vesnická sídliště z mladších období středověká archeologie. Jejích výsledků (srov. např. A. Habovštiak 1975b, Z. Smetánka 1974, týž 1975a, 198 - 203, Z. Smetánka — J. Klápště 1975, Z. Smetánka — J. Škabrada 1975b, R. Snášil 1975, J. Škabrada — Z. Smetánka 1975) lze ovšem v řadě případů použít i pro studium a poznání staroslovanské vesnice.

Velmi závažným archeologickým pramenem jsou hřbitovy (o historii výzkumu slovanských hřbitovů v Čechách Z. Krumphanzlová 1975). Jejich problematikou se velmi široce v poslední době zabývá Z. Krumphanzlová; ta je také autorkou práce o chronologii českého pohřebního inventáře 9. - 11. století (Z. Krumphanzlová 1974b), o jejíž závěrech by bylo vhodné diskutovat. Velmi slibné výsledky zřejmě přinese v budoucnu nově se rozvíjející výzkum jihočeských slovanských mohyl (srov. A. Beneš — J. Michálek 1974, A. Beneš 1974a, týž 1974b, J. Fröhlich 1975a, 452 - 453; o výzkumu jednoho moravského mohylníku S. Stuchlík 1974). Celou řadu námětů přímo k historickým úvahám již nyní poskytuje probíhající výzkum pohřebiště v Lumbeho zahradách na Pražském hradě, kde mají některé hroby nesmírně bohatou výbavu šperků, částečně velkomoravského původu (Z. Smetánka — L. Hrdlička — M. Blajerová 1974). Samostatného monografického zpracování se nyní dočkal mladohradištní hřbitov z Velkých Hostěrádek (K. Ludíkovský — R. Snášil 1974). Jistě zajímavé výsledky přinese i budoucí zpracování a publikace pohřebiště ze Sadů u Uherského Hradiště (předběžnou zprávu o této lokalitě podala K. Marešová 1975, 28 - 34). V posledním období bylo nově zjištěno či zkoumáno několik desítek hřbitovů z celého staroslovanského údobí a to v Čechách (P. Budinský 1973, 16 - 17, K. Motyková — A. Rybová 1975, I. Rosolová 1974, J. Sláma — K. Sklenář 1974, V. Fencel 1974, 243, L. Skružný 1975, na různých místech), na Moravě (V. Dohnal 1974a, týž 1974b, týž 1975, M. Jašková 1975, Z.

Klanica 1974a, týž 1974c, P. J. Michna 1974b, 220, týž 1975, 224, B. Novotný 1974a, týž 1974b, Č. Staňa 1974a, týž 1975b) i na Slovensku (J. Batora 1975, D. Bialeková 1975b, Z. Čilinská 1975b, S. Dušeková 1975, G. Nevizánsky 1975, J. Pavúk — P. Romsauer 1975, M. Rejholcová 1974, táž 1975a, táž 1975b).

Velmi čilé československé numismatické bádání se v posledním období representovalo celou řadou závažných prací. Na prvním místě nutno především vzpomenout základní příručku k numismatice, kterou napsala E. Nohejlová-Prátová (1975, srov. její kladné ohodnocení R. Turkem 1975d). Cenný je i stručný přehled mincovnictví českého denárového období (J. Hásková 1975a) i mnohem širěji pojatý a populárně vědecky zaměřený výklad stejné tematiky (J. Hlinka — P. Radoměřský 1975). Formou bibliografického přehledu zpracovala stejnou otázku i Z. Nemeškalová-Jiroudková (1975). Z dílčích numismatických problémů se potom uvažovalo o uplatnění byzantských mincí a váhového systému na Velké Moravě (J. Pošvár 1973, opakoval své již vícekrát zveřejněné poznatky, ke kterým je však zapotřebí určité zdrženlivosti), nálezích římských mincí na staroslovanských lokalitách a jejich významu (E. Kolníková 1973), počátcích českého mincovnictví (S. Suchodolski 1975), slavníkovském mincování (R. Turek 1974d), nálezích českých denárů v okolních zemích (V. a G. Hatzovi 1975, L. Kraskovská 1975a, J. Hlinka 1974), bratislavské mincovně (J. Hlinka 1975), nejstarších ražbách moravských Přemyslovců (P. Radoměřský 1975), významu uplatnění Václavova jména na Oldřichových denárech (J. Hásková 1974) a konečně o želčanském (J. Hásková 1975b) a komárovském pokladu (V. Šikulová 1975). Velmi užitečné je i srovnání všech dosud publikovaných typů nejstarších českých denárů (R. Turek 1974g, týž 1975e). Publikace se konečně dočkal již před mnoha lety dokončený korpus české středověké keramiky datované mincemi (P. Radoměřský — M. Richter 1974). Z nových nálezů mincí, pocházejících povětšinou z archeologických výzkumů (V. Davídek 1975, S. Dušeková 1975, 47, J. Fundárek 1974, O. Kos — P. Koštuřík 1974a, 207, titíž 1974b, 106, B. Novotný 1975b, 43, M. Rejholcová 1975b, 88), jistě nejvíce zaujme nový denárový poklad ze Zlivi u Českých Budějovic, dosud pouze předběžně publikovaný (A. Beneš 1975b, O. Weiss 1974a, týž 1974b).

Přínos archeologie pro poznání raně středověkého dálkového obchodu spočívá především v nálezích předmětů, které jsou prokazatelně v našem prostředí importy. Z nových zaujme kousek kadidla ze Sadů u Uherského Hradiště (K. Marešová 1975, 24, P. J. Michna 1974b, 227) a tzv. „ruský zámek“ z Mladé Boleslavě (R. Turek 1974f, 11). Za importovaný předmět lze také označit kulovité závažíčko s puncy z Melic na Moravě (P. J. Michna 1974a, 74, 77). Naproti tomu podkovovitý předmět ze Svádova, označený v literatuře jako baltský import (L. Košnar — J. Waldhauser 1974), ukazuje se být podle nového — dosud nepublikovaného — rozboru spíše novodobým koloniálním platidlem.

Nepochybně velmi složitým problémem je zjišťování průběhu hlavních raně středověkých cest (obecně k tomuto a o způsobu dopravy F. Psota 1974). Uvedenou otázkou se nyní souborně zabývá I. Vávra, který v poslední době studoval cestu Žitavskou (I. Vávra 1974), Řezenskou a Norimberskou (I. Vávra 1973, o této práci napsal příznivou recenzi V. Šmilauer 1975). Jiní badatelé zaměřili potom svoji pozornost k cestě Měnínské (R. Vermouzek 1974), Trstenické (L. Hosák 1973) a Libické (J. Škabrada — Z. Smetánka 1975a). Pouze z důvodu bibliografické úplnosti budiž vzpomenut i příspěvek D. Trávníčka (1973, 103 - 105) o starých cestách na Vitorazsku. Jak hluboko do minulosti lze položit i využívání vodní vltavské cesty je při naprostém nedostatku pramenů pro nejstarší období zatím sporné (J. Honl 1973, 117 - 118).

Nejvýraznějším uměleckým projevem raného středověku je zcela nesporně sakrální architektura (velmi stručně o stavitelství této epochy B. Syrový — I. Puškár 1974, povšechný je i přehled E. Bachmanna 1974). V poslední době poutají k sobě ve zvýšené míře pozornost především stavby přemyslovského období. Po katalogu raně středověké architektury z Čech z pera A. Merhautové, o jehož způsobu zpracování se nyní diskutuje (D. Líbal 1974) a který autorka sama nyní doplňuje (A. Merhautová-Livorová 1974a), pokusila se táž badatelka o populárně pojatý přehled vývoje raného středověkého stavitelství na širším středoevropském území, který je doplněn velmi cennými fotografiemi (A. Merhautová 1974b, srov. recenzi Z. Smetánky 1975b). Úžeji zaměřená ke speciálnímu tématu tribunových kostelů je potom práce A. Tomaszewského (1974, srov. její hodnocení od J. Zemličky 1975d). Ze studií věnovaných jednotlivým stavbám budiž zde vzpomenu I. Borkovského monografie o výzkumu svatojiříského kostela a kláštera na Pražském hradě (I. Borkovský 1975), dále práce o tamějším svatovítském chrámu (V. Kotrba 1974), brejnovském klášterném kostele (V. Píša 1974 s koncepcí již dříve zveřejněnou, nikoliv však obecně přijímanou), svatopetrské vyšehradské svatyni (B. Nechvátal 1974), kostele sv. Klimenta u Lipůvky na Moravě (K. Stránský 1975), svatoklimentské svatyni u Osvětiman (S. Zacherle 1975) a kostele v Krásné nad Hornádem (B. Polla 1975). Velkým překvapením byl jistě objev základů kostela byzantského půdorysu z 11. století v areálu sázavského kláštera, dosud jenom předběžně publikovaný (K. Reichertová 1974, 223 - 225, táž 1975, 33, k historii sázavských kostelů viz V. Ryneš 1974). Zda bude možno do seznamu raně středověkých kostelních staveb přičíst i stavební torso z Loch na Časlavsku (upozornil na ně R. Turek 1974h), může rozhodnout jedině budoucí výzkum.

Předkřesťanské formy náboženského života dávných Slovanů poutají k sobě již po dlouhou dobu zájem badatelů; při naprostém nedostatku pramenů pohybuje se většina závěrů pouze v oblasti hypotés. Za ty nutno označit i myšlenku o možné existenci pohanského kultovního místa v Lochách na Časlavsku (R. Turek 1974h, 463, 465), o kultovní funkci kúlového objektu na Pohansku u Breclavě (B. Dostál 1975, 104 - 110) a samozřejmě v míře ještě mnohem větší o málo přesvědčivém článku o údajné staroslovanské

čtyřhlavé modle z Plavče na Znojemsku (A. Plichta 1974). Patrně zajímavé poznatky o předkřesťanských představách dávných Slovanů přinese publikace výzkumu pohřebiště v Sadach (kde patrně doklady totemismu, srov. K. Marešová 1975, 28, 34).

Velmi široce a z celé řady aspektů byly studovány počátky křesťanství v našich zemích, takže již samotný počet prací věnovaných této tématice je úctyhodný. Lze se proto zmínit pouze o některých nejzávažnějších. Opětovně se uvažovalo o předcyrilometodějském křesťanství (P. Ratkoš 1972), odrazu přijetí křesťanství v archeologických pramenech (Z. Krumphanzlová 1974a), působení cyrilometodějské misie na Velké Moravě (R. Marsina 1972, B. Chropovský 1972), existenci a významu slovanské liturgie v přemyslovském prostředí (F. W. Mareš 1974, O. Králík 1973, R. Hurt 1973; k pozdější tradici J. Tibenský 1972) a případném jejím zásahu do Polska (zde protichůdná stanoviska: O. Králík 1975 a J. Lešný 1975a, 274 - 275) apod. Velkou pozornost poutaly k sobě počátky pražského biskupství (celkově ke křesťanství v Čechách Z. Fiala 1975, 69 - 86, viz též K. Bosl 1974). Uvažovalo se o vztahu pražské diecése k Míšni (J. Huth 1974), vytváření české církevní správy (F. Seibt 1974, 14 - 16), církevním majetku v raném období (R. Nový 1974, 48 - 50; k držbě sázavského kláštera viz J. Bubeník 1975), počátcích klášterů u nás a o jejich významu pro kulturu (I. Hlaváček 1974, 396 - 398, F. Machilek 1974, 63 - 65), svatovítském (L. Matejka 1974) a svatoivanském kultu (R. Vermouzek 1975, 270 - 273), stáří a době založení mělnické kapituly (F. Purš 1974, věcně správný názor hájí J. Rác 1975) a o církevní situaci na Moravě po pádu velkomoravské říše (D. Rapant 1974, 50, M. Zemek 1973b).

Jedním ze základních kulturních zlomů, které přineslo velkomoravské období, byl počátek slovanského písemnictví (obecně k těmto otázkám J. Skutil 1973a). Z jeho nejstarších památek byly nyní opětovně rozebírány panonské legendy (R. Večerka 1975) a homilie Clozianu (E. Bláhová 1973, o práci referoval J. Sopko 1975a). Zda se archeologicky podaří nalézt nějaké zbytky staroslovanských psaných památek, zůstává problémem (na možnost takového nálezu upozornil V. Hrubý 1975, 10). Předmětem stálých úvah je otázka církevněslovanské tvorby v přemyslovských Čechách a její kontinuity či diskontinuity s velkomoravským obdobím (F. W. Mareš 1974; k problému české cyrilice K. Horálek 1975). Do oblasti dějin písemnictví spadá i problém původu tzv. Pražského sakramentáře (K. Gamber 1974) a nepřímo i příspěvek zabývající se zvoláním svolávaným při Dětmarově volbě pražským biskupem (F. Zagiba 1974). V bádání nad otázkami filiace a stáří jednotlivých legend českého středověku (přehled vývoje názorů podal H. Jilek 1975; vynikající věcné shrnutí celkové problematiky u J. Ludvíkovského 1974) se nyní zásluhou Z. Fialy rozpoutala živá diskuse o době sepsání Kristiánovy legendy (Z. Fiala 1974, týž 1975, 97 - 110, J. Ludvíkovský 1973, týž 1974, 267 - 272, týž 1975, G. Chaloupka 1974, M. Kučera 1974b, J. Sopko 1975b, nepřímo i R. Turek 1975a); její průběh ukazuje, že se

skutečně s největší pravděpodobností jedná o dílo konce 10. století. Menší příspěvek se potom zabýval legendou Beatus Cyrillus (O. Králík 1974) a další opět zaměřil svoji pozornost na sloh Kosmovy kroniky (D. Bartoňková 1975), která se nyní dočkala několikerého vydání českého překladu (K. Hrdina — D. Třeštík 1975, Z. Fiala — M. Bláhová — K. Hrdina 1975). Obdobně bylo publikováno i dílo jeho pokračovatelů (M. Bláhová — Z. Fiala 1974, srov. recenzi L. Sulitkové 1975).

S počátky křesťanství a písemnictví je na našem území spjat i počátek škol. Z ojedinělých zpráv v písemných pramenech víme, že jakási škola existovala již na Velké Moravě. Blíže se však o ni vyjadřovat nelze (o tomto problému A. Bagin 1973 a P. Ratkoš 1973, 20 - 26, o její poloze nyní na podkladě archeologických nálezů uvažuje V. Hrubý 1975, 10 - 16). Stejně tak nelze říci nic konkrétního o nejstarších dějinách katedrální školy při pražském biskupství (J. Kadlec 1974, 18 - 19). Slovanská škola na pražském Vyšehradě, údajně místo výuky sv. Prokopa, ve skutečnosti ovšem neexistovala (V. Ryneš 1975).

O významu toponomastického studia pro řešení některých problémů raného středověku není nejmenších pochybností. Práce z této oblasti za poslední období vzešly však z per odborníků jiných oborů. Cenné jsou dva drobné příspěvky R. Turka o jménu Libice (R. Turek 1974e) a Mladé Bolešlavě (R. Turek 1974c, 286). Zajímavé je i upozornění na pozdní vznik jména Srbské Kamenice, ze kterého se vyvozovaly závažné závěry o zásahu srbského etnika na české území (J. Kurka 1974a, 103 - 105). Pokus o spojení místních jmen typu „Ivan“ se svatoivanským kultem se však zřejmě dočká korektur (R. Vermouzek 1975).

Při rozboru archeologických nálezů nalézají v míře stále větší uplatnění různé přírodovědné a technické disciplíny (o jejich uplatnění na Moravě Č. Staňa 1975a, 230 - 232). Československé antropologické bádání, které má již velkou tradici (srov. M. Stloukal 1975a, obecně o jeho úkolech J. Chochol 1975a) přistupuje ke kosternému materiálu staroslovanských populací se správnou snahou o jeho komplexní rozbor. Neomezuje se pouze na metrický, typologický a další v podstatě jenom popisný rozbor (i když ten je samozřejmě nutný a u malých souborů je také v podstatě jediným závěrem antropologického šetření, srov. např. M. Stloukal 1975b), ale řeší i otázky paleodemografické, zdravotní a další (viz takovéto pojetí v člancích M. Stloukala 1974, L. Vyhnánka 1974, M. Stloukala — H. Hanákové 1974). Vzájemným porovnáním těchto poznatků z jednotlivých lokalit pokouší se potom o čistě historické závěry (např. o polygamii ve velkomoravské vládnoucí vrstvě, utrácování dětí apod., viz M. Stloukal 1973). Nakolik bude antropologie schopna přesně rozpoznat vzájemné rodinné a příbuzenské vztahy zemřelých (v případě hrobů ze Závisti se o to velmi odvážně pokusil J. Chochol 1975b), ukáže teprve další diskuse o této otázce. Československé antropologické problematiky se konečně týká i polský příspěvek studující nálezy trepanovaných lebek na polském a československém území (A. Paluch 1975).

Pevné místo v souboru přírodovědných oborů, které napomáhají při studiu problematiky raně středověkého období, zaujímá petroarcheologie (celkové poučení o tomto oboru podává práce J. Štelccla — J. Maliny 1975; její předchozí německou versi kladně ohodnotil M. Lička 1972). Velmi zajímavá petrografická analýsa stavebních zbytků kostela na hradišti u Osvětiman (S. Zacherle 1975) však zcela jednoznačně problém jeho stáří nerozřešila. Technickými metodami jsou nyní zkoumány omítky i malta z velkomoravských sakrálních staveb (L. Págo 1974). Záslouhou stále častěji prováděných paleobotanických průzkumů poznávají se nyní nejenom druhy pěstovaných plodin a ovocných stromů v raném středověku (E. Hajnalová 1975, F. Kühn 1975, E. Opravil 1974a, týž 1975a, týž 1975b, týž 1975c, I. Pleinerová 1975a, 88 - 92, R. Snášil 1974, Z. Tempír 1973, týž 1975, celkově o dějinách kulturních rostlin E. N. Sinskaja 1973, o této práci napsala referát M. Bernová 1975b), ale získávají se i podklady pro rekonstrukci tehdejšího lesního porostu. Řešení této otázky vyžaduje ovšem i spolupráci s historiky, palynology aj. (viz E. Rybníčková 1973, E. Opravil 1974b, týž 1973). Nepochybně velký význam pro časové zařazení velkomoravských památek bude mít chystaná dendrochronologická analýsa dřev z Mikulčic (V. Židek 1974).

Pro řešení celé řady závažných otázek z dějin osídlení (např. při zjišťování hustoty sídel, postupu kolonisace apod.) jsou velmi důležité soupisy archeologických památek z menších regionů; těch bylo — ovšem různě koncipovaných — publikováno v posledním období několik (A. Beneš 1973, týž 1974c, J. Bubeník 1974b, V. Budinský-Krička 1974, E. Kordiovský 1974, Z. Polkuda 1975, F. Sedláček 1974, L. Skružný 1975, S. Vencl 1974, R. Turek 1975b).

Z prací, které se po všech stránkách zabývají problematikou raně středověkého období v našich zemích, dočkala se nyní německého vydání velmi cenná R. Turkova kniha o počátcích českých dějin (R. Turek 1974a).

Z nových bibliografických pomůcek bude jistě příznivě přijat velmi potřebný a užitečný rejstřík časopisu „Památky archeologické“ (J. Rataj 1974, srov. referát K. Motykové 1975). Vedle pravidelné bibliografické rešerše literatury z r. 1972, která se zabývala nejstaršími slovanskými dějinami na československém území (J. Sláma 1975) a bibliografie numismatických prací (E. Šimek 1975), byla publikována i řada soupisů regionální vlastivědné literatury (např. Z. Bisinger a kol. 1973, Z. Bisinger 1974, Z. Bisinger — J. Tywoniak 1975, J. Kubíček 1975). Bibliografický charakter mají i některé články, které shrnuly literaturu k různým otázkám feudálního období na Slovensku (M. Kučera 1974c) a k velkomoravské problematice (J. Skutil 1973b).

Zcela nesporně má značný význam i popularizační činnost odborníků zabývajících se raným středověkem, kteří v populárně-vědeckých pracích seznamují širší veřejnost s tímto obdobím národních dějin. Je proto zapotřebí uvítat dvě nové — koncepčně však značně odlišné — práce o československém pravěku a staroslovanském období (K. Sklenář 1974b, srov. kladné ohodno-

cení F. Oslanského 1975 a J. Žemličky 1975a, o slovenském pravěku P. Dvořák 1975) i kratší populární přehledy archeologického výzkumu na Moravě (J. Poulík 1974b) a v Mikulčicích (J. Poulík 1974a), či velmi zasvěceně napsanou stat o českém státu 10. - 12. století (R. Turek 1974b). Za zmínku jistě stojí i stále velmi kladný ohlas slovenského vydání přehledného díla o západních Slovanech od německého odborníka J. Herrmanna (šrov. M. Kučera 1975, Z. Měřínský 1974, V. Nekuda 1975b).

Dějiny české archeologie se soustavně zabývá K. Sklenář; z jeho pera vyšel i zajímavě napsaný populární přehled historie tohoto oboru v Čechách až po dobu Píčovu (K. Sklenář 1974c, referát o knize napsal J. Žemlička 1975c) a potom přehled výzkumné činnosti P. Krolmuse na území severně do Prahy (K. Sklenář 1974a). Krátké vzpomínkové články byly potom ještě napsány o J. Švehlovi (J. Bílek 1974) a J. N. Woldřichovi (J. Michálek 1974).

LITERATURA

Seznam zkratk: AR — Archeologické rozhledy; Archeol. výskumy — Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974, Nitra 1975; ASM — Archeologické studijní materiály; *Bohemia sacra* — *Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973 - 1973*, Düsseldorf 1974; ČSČH — Československý časopis historický; HG — Historická geografie; *Millenium* — *Millenium Dioceseos Pragensis 973 - 1973. Beiträge zur Kirchengeschichte Mitteleuropas im 9. - 11. Jahrhundert*, Wien — Köln — Graz 1974; PA — Památky archeologické; PV — Přehled výzkumů; SLA — Slovenská archeológia; SPFFBU-E — Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada archeologicko-klasická; *Velká Morava* — *Velká Morava a feudální společnost v 9. - 13. století se zřetelem k jižní Moravě*, Mikulov 1973; Výběr — Výběr z prací čelnů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích; *Z tradic* — *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauzy v dějinách české kultury*, Praha 1975.

Andreska, J. 1975: *Archeologické nálezy rybářského nářadí v Mikulčicích*, AR XXVII, 132 - 139.

Avenarius, A. 1974: *Die Awaren in Europa*, Amsterdam — Bratislava.

Bagin, A. 1973: *Konstantínova slovanská vyššia škola*, in: *Velká Morava*, 352 - 361.

Bachmann, E. 1974: *Architektur und Sakrallandschaft*, in: *Bohemia sacra*, 481 - 508.

Bartoňková, D. 1975: *Prosimetrum u Kosmy*, in: *Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata*, Brno, 151 - 163.

Bátora, J. 1975: *Záchranný výskum slovansko-avarského pohrebiska v Kameničnej*, in: *Archeol. výskumy*, 20.

Baxa, P. 1974: *Nález včasnostredovekého meča na Slovensku*, AR XXVI, 60 - 62.

Beneš, A. 1973: *Okolí Katovic v pravěku a na počátku dějin*, in: *U nás doma. Městečko Katovice jak je znáte i neznáte*, Katovice, 13 - 34.

— 1974a: *Mohyly nebo zaniklá stredověká osada?* Výběr 11, 115 - 116.

— 1974b: *Východní hranice slovanského osídlení jižních Čech*, Výběr 11, 113.

— 1974c: *Výzkumy expozitury Archeologického ústavu ČSAV v Plzni v Západočeském kraji v letech 1963 - 1972*, *Minulostí Západočeského kraje X*, 170 - 184.

— 1974d: *Z pravěku zbudovských Blat*, Výběr 11, 244 - 245.

— 1975a: *Bechyně. Objev nového pravěkého hradiště*, Výběr 12, 283.

- 1975b: *Ke gl. O. Weise: Zliv, vzácny nález mincí vévody Oldřicha*, Výběr 12, 70.
- 1975c: *Koloděje nad Lužnicí v pravěku*, Výběr 12, 25 - 28.
- 1975d: *Vážné poškození hradiště Prácheň*, Výběr 12, 207 - 208.
- , Michálek, J. 1974: *Zaměňování pravěkých a slovanských mohylových pohřebišť v jižních Čechách*, Výběr 11, 12 - 14.
- Beranová, M. 1975a: *Čechija v period ot načala slavjanskogo zaselenija do 12 veka*, PA LXVI, 153 - 184.
- 1975b: recenze práce E. N. Sinské, *Historická geografie kulturních rostlin (Na úsvitě zemědělství)*, Praha 1973, PA LXVI, 492 - 495.
- 1975c: *Studium pravěkého a časně středověkého zemědělství v české archeologii za posledních padesát let a hlavní úkoly dalšího bádání*, ASM 10/2, 89 - 97.
- 1975d: *Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa*, Praha.
- Béřeš, J. 1974: *Výsledky doterajšího výskumu slovanského hradiska v Šarišských Sokolovciach*, Nové obzory 16, 113 - 131.
- Bialeková, D. 1975a: *Nové nálezy z povrchového prieskumu v Pobedime*, in: Archeologické výskumy, 25 - 26.
- 1975b: *Slovanské pohrebisko v Závade*, in: Archeol. výskumy, 26 - 27.
- Bílek, J. 1974: *Josef Švehla — archeolog*, Výběr 11, 89 - 90.
- Bisinger, Z. a kol. 1973: *Výběrová bibliografie Středočeského kraje 1971*, Středočeský sborník historický 8, 297 - 328.
- 1974: *Historicko-vlastivědná bibliografie Středočeského kraje za rok 1972*, Středočeský sborník historický 9, 265 - 296.
- , Tywoniak, J. 1975: *Historicko-vlastivědná bibliografie Středočeského kraje za rok 1973*, Středočeský sborník historický 10, 283 - 308.
- Bistřický, J. 1972: *Počátky hradu a města*, in: *Malé dějiny Olomouce*, Ostrava, 18 - 32.
- Bláhová, E. 1973: *Nejstarší staroslověnské homilie (Syntax a lexikon)*, Studie ČSAV 11, Praha.
- Bláhová, M., Fiala Z. 1974: *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha.
- Boháč, Z. 1974: *Újezdy a Lhoty. Příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech*, HG 12, 3 - 25.
- Borkovský, I. 1975: *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha.
- Bosl, K. 1974: *Herzog, König und Bischof im 10. Jahrhundert*, in: *Bohemia sacra*, 269 - 294.
- Bubeník, J. 1974a: *Nálezy hradištního období z vrchu Hradiště u Černovic, okr. Chomutov*, AR XXVI, 56 - 60.
- 1974b: *Nástin stavu bádání slovanského osídlení severozápadních Čech*, Zprávy — Studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 10, 25 - 31.
- 1975: *K topografii původní pozemkové držby sázavského kláštera*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 295 - 302.
- Budinský, P. 1973: *Výzkumy a přírůstky archeologického oddělení teplického muzea v letech 1970 - 1971*, Zprávy — Studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 9, 15 - 24.
- Budinský-Krička, V. 1974: *Vel'ký Šariš v praveku a na prahu dejtn*, Nové obzory 16, 85 - 111.
- 1975a: *Nález základov stredovekej sakrálnej stavby a slovanských sídliskových objektov vo Vranove nad Topľou*, in: Archeol. výskumy, 36 - 37.
- 1975b: *Sídliskové nálezy z Hrane*, in: Archeol. výskumy, 30.
- 1975c: *Slovanské sídlisko v Blatných Remetách*, in: Archeol. výskumy, 27 - 29.
- 1975d: *Slovanské sídlisko v Skrabskom*, in: Archeol. výskumy, 33 - 34.
- 1975e: *Slovanské sídlisko vo Vranove nad Topľou-Čemernom*, in: Archeol. výskumy, 37 - 38.
- Burian, V. 1975: *Obilní jima v Komořanech (okr. Vyškov)*, PV 1974, 75 - 76.
- Čsászta, J. 1975: *Ďalšia slovanská pec z hradiska Lupka v Nitre*, in: Archeol. výskumy, 42.

- Cvrková, M. 1975: *Pravěké osídlení ve Stadčích (Řehlovicích) o. Ústí n. L.*, Zprávy — Studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 11, 1 - 11.
- Černohorský, K. 1974: *Otisky osy a otisky disku na časněstředověké keramice*, Časopis Moravského muzea — vědy společenské LIX, 43 - 96.
- Čilinská, Z. 1975a: *Frauensmuck aus dem 7. - 8. Jahrhundert im Karpatenbecken*, SIA XXIII, 63 - 96.
- 1975b: *Předvelkomoravské kostrové pohřebisko v Komárne*, in: Archeol. výskumy, 43 - 45.
- Davídek, V. 1975: *Nález denárů knížete Soběslava I. na Budči*, Numismatický sborník XIII, 243 - 245.
- Dohnal, V. 1974a: *Mladohradištní kostrový hrob v Mladči (okr. Olomouc)*, PV 1973, 73.
- 1974b: *Výzkum středohradištního pohřebiště v Holici (okr. Olomouc)*, PV 1973, 71 - 72.
- 1975: *Pohřebiště ze střední doby hradištní v Olomouci — Holici*, PV 1974, 47 - 48.
- Dostál, B. 1974: *Mladohradištní keramická skupina z Břeclavi-Pohanska*, SPFFBU-E 18 - 19, 181 - 193.
- 1975: *Břeclav — Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec*, Brno.
- Dostál, O. a kol. 1974: *Československá historická města*, Praha.
- Dušeková, S. 1975: *Středověké pohřebisko v Modranoch*, in: Archeol. výskumy, 47 - 48.
- Dvořák, P. 1975: *Odkryté dejiny (dávnoveké Slovensko)*, Bratislava.
- Fencel, V. 1974: *Pravěká sbírka Městského muzea ve Velvarech*, Zpravodaj středověké vlastivědy a kronikářství VI, 235 - 256.
- Fiala, A., Habovštiak, A., Štefanovičová, T. 1975: *Opevněné sídliska z 10. - 13. století na Slovensku*, AR XXVII, 429 - 444.
- Fiala, Z. 1974: *Hlavní pramen legendy Kristiánovy*, Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd, 84, seš. 1, Praha.
- 1975: *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995 - 1310* (2. vydání), Praha.
- , Bláhová, M., Hrdina, K. 1975: *Kosmova kronika česká*, Praha.
- Fröhlich, J. 1974: *Slovanské hradiště u Kuklova*, Výběr 11, 191 - 193.
- 1975a: *Dva příspěvky ke slovanskému osídlení jižních Čech*, AR XXVII, 449 - 453.
- 1976b: *První kapitola k dějinám města Písku*, Výběr 12, 174 - 178.
- Fundárek, J. 1974: *Ojedinelé nálezy mincí na Devíne*, Slovenská numizmatika III, 197 - 198.
- Gamber, K. 1974: *Das Meßbuch Aquilejas im Raum der bayerischen Diözesen um 800*, in: *Millenium*, 111 - 118.
- Goš, V. 1974: *Slovanská Mohelnice v roce 1973 (okr. Šumperk)*, PV 1973, 74 - 75.
- 1975a: *Osada hrnčičů v Mohelnici*, AR XXVII, 338 - 341.
- 1975b: *Výzkum slovanské Mohelnice v roce 1974 (okr. Šumperk)*, PV 1974, 52 - 53.
- Graus, F. 1974a: *Die Problematik der deutschen Ostsiedlung aus tschechischer Sicht*, in: *Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte*, Sigmarigen, 31 - 75.
- 1974b: *Die Vorläufer der Städte auf westslawischen Gebiet*, in: *Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo XXI*, Spoleto, 231 - 266.
- Habovštiak, A. 1974: *Nálezy středověkých hlinených kotlíkův na Slovensku*, Zborník Slovenského národného múzea LXVIII, História 14, 123 - 155.
- 1975a: *Hradisko z 9. - 10. století v Tlmačoch*, SIA XXIII, 97 - 118.
- 1975b: *Středověké agrárne sídliska 10. - 13. století na Slovensku*, AR XXVII, 297 - 304.
- Hajnalová, E. 1975: *Archeologické nálezy kulturních rastlín a burín na Slovensku*, SIA XXIII, 227 - 254.
- Hásková, J. 1974: *K státní ideologii raně feudálních Čech*, Numismatické listy XXIX, 71 - 77.

- 1975a: *Česká mince doby románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10. - 12. století*, Cheb.
- 1975b: *Numismatický příspěvek k historickým počátkům*, in: *700 let Chválení 1275 - 1975. Z minulosti a přítomnosti obce i okolí*, Chválení, 21 - 25.
- Hataš, M. 1973: *O hradišti Poráň*, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky X, 75 - 76.
- Hatzovi, V. a G. 1975: *Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden*, Numismatický sborník XIII, 85 - 101.
- Havlík, L. E. 1973: *Morava a Imperium ve středověku*, in: *Velká Morava*, 43 - 97.
- 1974a: *Geneze feudalismu v Kyjevské Rusi ve světle sovětské historiografie*, Slovanský přehled 60, 141 - 145.
- 1974b: *První slovanské státy. K charakteru vládních struktur a počátkům státních formací*, Slovanské historické studie X, 5 - 49.
- 1974c: *Slovanské raně feudální národnosti a otázka jejich geneze*, Slovanský přehled 60, 44 - 56.
- 1975a: *Český stát a jihoslovanské státy v období vrcholného feudalismu (11. - poč. 14. století)*, in: *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918*, Praha, 33 - 66.
- 1975b: *Morava a Rus v 9. - 12. století, K problematice nejstarších moravsko-ruských vztahů*, Vlastivědný věstník moravský XXVII, 178 - 195.
- 1975c: *Na prahu dějin — české a jihoslovanské země v předfeudálním a raně feudálním období*, in: *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918*, Praha, 13 - 32.
- 1975d: *Problematika raněfeudálního vědomí slovanského přibuzenství*, in: *Z tradic*, 15 - 22.
- Hejna, A. 1975: *Archeologický výzkum v areálu slovanského hradiště v Chebu*, ASM 10/2, 75 - 86.
- Hlaváček, I. 1974: *Kirchen, Klöster und Bibliotheken bis zum 17. Jahrhundert*, in: *Bohemia sacra*, 396 - 405.
- Hlinka, J. 1974: *Nálezy českých a moravských mincí na Slovensku*, Slovenská numizmatika III, 11 - 72.
- 1975: *Pohl'ad do dějin bratislavskej mincovne*, Numismatické listy XXX, 1 - 16.
- , Radoměřský, P. 1975: *Peníze — poklady — padělky. Mince a jejich nálezy na československém území*, Praha.
- Honl, I. 1973: *Stručný přehled nejstaršího období vltavské plavby*, HG 11, 117 - 137.
- Horálek, K. 1975: *K otázce české cyrilice*, in: *Z tradic*, 23 - 25.
- Hosák, L. 1973: *Západomoravská trasa Trstenické stezky*, in: *Velká Morava*, 302 - 305.
- Hoššo, J. 1975: *Historickoarcheologický výzkum v Líptovskej Mare v r. 1974*, Archeol. výskumy, 54 - 55.
- Hrdina, K., Třeštík, D. 1975: *Kosmova kronika česká*, Praha.
- Hrdlička, L., Richter, M. 1974: *Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu u Poděbrad*, PA LXV, 111 - 184.
- Hrubý, V. 1975: *Metropolitní výšina*, in: *Uherské Hradiště — Sady, středisko velkomoravské kultury a moci*, Brno, 1 - 16.
- Hurt, R. 1973: *Morava a velkomoravský odkaz*, in: *Velká Morava*, 160 - 183.
- Huth, J. 1974: *Die Frühgeschichte der Bistümer Meißen und Prag im Lichte der Bulle „si semper sunt“ vom 2.I.968*, in: *Millenium*, 73 - 94.
- Chaloupka, G. 1975: *recense práce Z. Fialy, Hlavní pramen legendy Kristiánovy*, Praha 1974, Vlastivědný věstník moravský XXVII, 349 - 351.
- Chochol, J. 1975a: *Některé aktuální problémy v oboru prehistorické antropologie*, ASM 10/2, 140 - 145.
- 1975b: *Předběžná antropologická analýza lidských pozůstatků ze slovanských hrobů I - VII na Závistí*, AR XXVII, 513 - 515.

- Chropovský, B. 1972: *Vues sur les débuts de la christianisation en Slovaquie*, *Studia historica slovaca* VII, 7 - 29.
- 1974: *Das frühmittelalterliche Nitrava*, in: *Vor- und Frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter*, Teil II, Göttingen, 159 - 175.
- Janáček, J. 1974: recense práce B. Nechvátala, *Archeologický výzkum Vyšehradu*, Pražský sborník historický VIII, 5 - 28, ČSČH XXII, 122.
- Jašková, M. 1975: *Hroby ze střední doby hradištní v Přerově (okr. Přerov)*, PV 1974, 49 - 50.
- Jilek, H. 1975: *Forschungsbericht, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts, Neuere Forschungsergebnisse*, *Zeitschrift für Ostforschung* 24, 79 - 148.
- Jirásko, L. 1975: *Osídlení Jindřichohradecka a Novobystřicka ve světle archeologických nálezů*, *Výběr* 12, 237 - 239.
- Justová, J. 1975: *Záchranný archeologický výzkum v Libici n. Cidl. v r. 1974*, Polabí, vlastivědný zpravodaj 15, 39.
- Kadlec, J. 1974: *Tisíciletá tradice theologického studia na vysokých školách pražských*, in: *Slovo a život*, Praha, 18 - 35.
- Kašička, F., Nechvátal, B. 1974: *Jižní opevnění Vyšehradu ve středověku*, *Památková péče* 34, 42 - 52.
- Kavan, J. 1975: *Hrací kámen z Libice nad Cidlinou*, PA LXVI, 438 - 449.
- Klanica, Z. 1974a: *Mladohradištní pohřebiště v Hodoníně (okr. Hodonín)*, PV 1973, 74.
- 1974b: *Práce klenotníků na slovanských hradištích*, Praha.
- 1974c: *Slovanské hroby u Mutěnic (okr. Hodonín)*, PV 1973, 68 - 69.
- 1974d: *Vorbericht über die Ergebnisse der zwanzigsten Grabungssaison in Mikulčice*, PV 1973, 56 - 57.
- 1974e: *Zur Frage der Ursprungs der gegossenen Bronzeindustrie des 7. - 8. Jh. im Karpathenbecken*, *Balcanoslavica* 1, 97 - 105.
- 1975: *Slované, „keszthelyská kultura“ a Avari*, ASM 10/2, 21 - 24.
- Klíma, B. 1974: *Slovanská polozemnice z Dolních Věstonic (okr. Břeclav)*, PV 1973, 69 - 70.
- Klíma, B. jun. 1975: *Rozbor hrobů z velkomoravského hradiště v Mikulčicích*, AR XXVII, 140 - 150.
- Klimko, J. 1975: *K počiatkom vývoja slovenského územia a charakteristika jeho správy*, in: *Pocta akademiku Václavu Vanečkovi k 70. narodeninám*, Praha, 41 - 53.
- Koller, H. 1974: *Pannonien im 9. Jahrhundert*, in: *Millenium*, 7 - 19.
- Kolníková, E. 1973: *K sekundárnemu používaniu rímskych mincí na Slovensku*, *Numismatické listy* XXVIII, 129 - 137.
- Kopčan, V. 1975: referát o knize A. Avenaria, *Dia Awaren in Europa*, Bratislava — Amsterdam 1974, *Historický časopis* 23, 619 - 620.
- Kopečný, F. 1975: *Jména předhistorických knížat*, ZMK XVI, 146 - 151.
- Kordiovský, E. 1974: *Přehled archeologických lokalit a nálezů z doby hradištní na Kloboucku (okres Břeclav)*, Jižní Morava, vlastivědný sborník 10 - 11, 13 - 21.
- Kořan, J. 1974: *Nerostné suroviny a jejich zužitkování*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 103 - 110.
- Kos, O., Košťufík, P. 1974a: *Stálíštní objekty z výzkumné sezóny 1971 na hradisku u Kramolna*, SPFFBU-E 18 - 19, 195 - 209.
- , — 1974b: *Třetí výzkumná sezóna na hradisku u Kramolna (okr. Třebíč)*, PV 1973, 105 - 106.
- , — 1975: *Výzkum na hradisku u Kramolna v roce 1974 (okr. Třebíč)*, PV 1974, 91 - 92.
- Kostelníková, M. 1974: *Tkaniny ze slovenského pohřebiště v Rajhradě (výzkum z r. 1972)*, okr. Brno-venkov, PV 1973, 67 - 68.
- 1975: *Otisky tkanin na dnech slovanských nádob z Mikulčic*, AR XXVII, 45 - 51.
- Košnar, L., Waldhauser, J. 1974: *Baltský import ze Svádova, okr. Ústí n. L.*, AR XXVI, 277 - 278.

- Kotrba, V. L. 1974: *Der Dom zu St. Veit in Prag*, in: *Bohemia sacra*, 511 - 548.
- Krajčovič, R. 1974: *Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny*, Bratislava.
- Králík, O. 1973: *Cyrilometodějský kult v Čechách 10. - 11. století*, in: *Velká Morava*, 335 - 351.
- 1974: *Co bylo před Kosmou, Orlické hory a Podorlicko*, Sborník vlastivědných prací 6, 73 - 81.
- 1975: *Předměškovské křesťanství a český podíl na christianizaci Polska*, in: *Z tradic*, 41 - 49.
- Kraskovská, L'. 1975a: *České středověké razby v nálezech mincí na Slovensku*, Numismatický sborník XIII, 131 - 135.
- 1975b: *Slovanské nálezy z hradiska na Devíne*, Zborník Slovenského národného múzea LXIX, *História* 15, 73 - 95.
- Krumphanzlová, Z. 1974a: *Die Regensburger Mission und der Sieg der lateinischen Kirche in Böhmen im Licht archäologischer Quellen*, in: *Millenium*, 20 - 41.
- 1974b: *Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. - 11. věku v Čechách*, PA LXV, 34 - 110.
- 1975: *Dějiny výzkumu slovanských pohřebišť v Čechách 1919 - 1969*, ASM 10/2, 48 - 61.
- Krzemieńska, B. 1974a: *Energetická situace na prahu vrcholného středověku* in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 139 - 146.
- 1974b: *Mlýny*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 88 - 93.
- 1974c: *Technika ve středověku*, in: *Dějiny techniky za feudalismu*, Rozpravy Národního technického muzea v Praze 60, Praha, 21 - 32.
- 1974d: *Úvod*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 63 - 76.
- Kubíček, J. 1975: *Moravika — vlastivědná literatura za rok 1974*, Vlastivědný věstník moravský XXVII, 359 - 380.
- Kučera, M. 1974a: *Problémy vzniku a vývoje feudalizmu na Slovensku*, Historický časopis XXII, 541 - 564.
- 1974b: recense práce Z. Fialy, *O církevní chronologické terminologii v legendě Kristiánove*, Acta Universitatis Carolinae — Philosophica et historica 3 - 4, 1971, 15 - 37, Historický časopis XXII, 461 - 462.
- 1974c: *Slovenská historiografia obdobia feudalizmu (do r. 1785) v rokoch 1960 - 1970*, Historica, Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského XXIV - XXV, 137 - 168.
- 1974d: *Slovensko po páde Veľkej Moravy. Štúdie o hospodárskom a sociálnom vývine v 9. - 13. storočí*, Bratislava.
- 1975: recense práce J. Herrmanna, *Od Hradčian po Vinetu (Rané kultúry západných Slovanov)*, Martin 1973, Historický časopis 23, 492.
- Kudrnáč, J. 1975a: *Pravěká a středověká těžba v Čechách ve světle archeologických výzkumů*, ASM 10/2, 109 - 112.
- 1975b: *Slovanská hradiště v Čechách z doby předvelkomoravské. Historie zkoumání do roku 1969*, ASM 10/2, 25 - 31.
- 1975c: *Staroslovanské hradiště v Tismicích a tranzitní plynovod*, Českobrodský zpravodaj 1975, č. 3, 11 - 12.
- 1975d: *Výsledky archeologického výzkumu „Starých zámků“ u Doubravčic*, Českobrodský zpravodaj 1975, č. 4, 28 - 29.
- Kurka, J. 1974a: *Několik zeměpisných omylů historiografie severních Čech*, HG 12, 93 - 117.
- 1974b: *Územní vývoj severních Čech a Děčínska a vztahy k jejich sousedství od konce 10. do počátku 14. století*, Z minulosti Děčínska II, 7 - 25.
- Kühn, F. 1975: *Rostlinné zbytky z velkomoravské sídlištní vrstvy ve Šlapanicích (okr. Brno — venkov)*, PV 1974, 50 - 52.

- Lešny, J. 1975a: recense práce F. Dvorníka, *Byzantské misie u Slovanů*, Praha 1970, *Slavia Antiqua* XXI, 274 - 276.
- 1975b: recense práce Z. Váni, *Přemyslovský Libuřín. Historie a pověst ve světle archeologického výzkumu*, Praha 1973, *Slavia Antiqua* XXII, 341 - 344.
- Líbal, D. 1974: recense práce A. Merhautové, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, *Umění* XXII, 160 - 175.
- Lička, M. 1972: recense práce J. Štelcla, J. Maliny, *Anwendung der Petrographie in der Archäologie*, Brno 1970, *Časopis Národního muzea — historické muzeum* CXLI, 123 - 124.
- Ludikovský, K., Snášil, R. 1974: *Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav)*, Praha.
- Ludvíkovský, J. 1973: *Souboj sv. Václava s vévodou kouřimským v podání václavských legend*, *Studie o rukopisech* XII, 89 - 100.
- 1974: *Latinské legendy českého středověku*, SPFFBU-E 18 - 19, 267 - 308.
- 1975: recense práce Z. Fialy, *Hlavní pramen legendy Kristiánovy*, Praha 1974, *Listy filologické* 98, 164 - 172.
- Machilek, F. 1974: *Reformorden und Ordensreformen in den böhmischen Ländern vom 10. bis 18. Jahrhundert*, in: *Bohemia sacra*, 63 - 80.
- Mareš, F. W. 1974: *Die slavische Liturgie in Böhmen zur Zeit der Gründung des Prager Bistums*, in: *Millenium*, 95 - 110.
- Marešová, K. 1975: *Sídliště pod metropolitní výšinou*, in: *Uherské Hradiště — Sady. Středisko velkomoravské kultury a moci*, Brno, 19 - 34.
- Marsina, R. 1972: *La lutte pour la liturgie slave dans la Grande Moravie*, *Studia historica slovaca* VII, 47 - 68.
- 1973: *K zániku Vel'kiej Moravy a k vývoju pomerov do začiatku 11. storočia*, in: *Velká Morava*, 27 - 42
- 1975a: *Pour l'histoire des villes en Slovaquie au Moyen âge*, *Studia historica slovaca* VIII, 21 - 72.
- 1975b: *Poznámky k připomienkam P. Ratkoša*, *Historický časopis* 23, 290 - 297.
- Matejka, L. 1974: *St. Veit, der Patron Böhmens, im ältesten kirchenslavischen Schrifttum*, in: *Millenium*, 42 - 49.
- Merhautová-Livorová, A. 1974a: *Doplňk řady raně středověkých kostelů* *Umění* XXII, 175 - 176.
- 1974b: *Romanische Kunst in Polen, der Tschechoslowakei, Ungarn, Rumänien, Jugoslawien*, Praha.
- Měřínský, Z. 1974: recense práce J. Herrmanna, *Od Hradčian po Vinetu, Raně kultúry západných Slovanov*, Martin 1973, *Časopis Matice moravské* XCIII, 166 - 169.
- 1975a: *Mladohradištní a středověké nálezy u Lanžhota (okr. Břeclav)*, PV 1974, 53 - 54.
- 1975b: *Povrchový průzkum na slovanském sídlišti u Poštóně (okr. Břeclav)*, PV 1974, 45.
- Michalek, J. 1974: *Jan Nepomuk Woldřich (1834 - 1906)*, *Výběr* 11, 248 - 250.
- Michna, P. J. 1974a: *Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku*, *Vlastivědný věstník moravský* XXVI, 61 - 80.
- 1974b: *Přehled archeologických výzkumů na Moravě za rok 1973*, *Vlastivědný věstník moravský* XXVI, 217 - 222.
- 1975: *Přehled archeologických výzkumů na Moravě a ve Slezsku za rok 1974*, *Vlastivědný věstník moravský* XXVII, 220 - 228.
- Motyková, K. 1975: recense práce J. Rataje, *Bibliografický rejstřík Památek archeologických 1971 - 1965 (díly 37 - 56)*, Praha 1974, PA LXVI, 486.
- , Rybová, A. 1975: *Slovanské pohřebiště na Hradišti nad Závisti*, AR XXVII, 504 - 513.
- Nechvátal, B. 1974: *K stavebněhistorickému vývoji baziliky sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, *Umění* XXII, 113 - 138.

- 1975: *Archeologický výzkum Vyšehradu v letech 1971 - 1973*, AR XXVII, 159 - 177.
- Nekuda, V. 1973: *K vývoji osídlení na horní Dyji*, in: *Velká Morava*, 289 - 294.
- 1975a: *Pfaffenslag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Příspěvek k dějinám středověké vesnice*, Brno
- 1975b: recense práce J. Herrmanna, *Od Hradčian po Vinetu, Rané kultury západních Slovanov*, Martin 1973, *Vlastivědný věstník moravský* XXVII, 95 - 97.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1975: *Archeologie a numismatika*, ASM 10/2, 113 - 132.
- Neustupný, J. 1973: *Doba vzniku hradisek*, in: *Velká Morava*, 281 - 285.
- Nevizánský, G. 1975: *Záchranný výzkum pohřebiska z 10. století v Bešeňove*, *Archeol. výskumy*, 68 - 69.
- Nohejlová-Prátová, E. 1975: *Základy numismatiky*, Praha.
- Novák, P. 1975: *Záchranný výzkum na hradišti v Prašniku*, in: *Archeol. výskumy*, 69 - 70.
- Novotný, B. 1974a: *Záchranný výzkum slovanského pohřebiště mezi Popovicemi a Rajhradem (okr. Brno-venkov)*, PV 1973, 72 - 73.
- 1974b: *Záchranný výzkum slovanského pohřebiště u Olšan (okr. Prostějov)*, PV 1973, 71.
- 1975a: *Moravské úděly a jejich raně feudální centra v 11. - 13. století*, AR XXVII, 516 - 527.
- 1975b: *Objev pohřebiště z doby stěhování národů a pozdní doby hradištní u Šakvic (okr. Břeclav)*, PV 1974, 42 - 44.
- 1975c: *Záchranný výzkum středověkého dvorce a chat u Šakvic*, PV 1974, 55 - 57.
- Nový, R. 1974: *Der Kirchenbesitz und seine Verwaltung*, in: *Bohemia sacra*, 48 - 60.
- Opravil, E. 1973: *Dřevěné uhlí ze slovanských železářských děl na Blanensku*, *Sborník Okresního vlastivědného musea v Blansku* 5, 85 - 87.
- 1974a: *Kamejka lékařská (Lithospermum officinale L.) v archeologických nálezích*, PV 1973, 122 - 124.
- 1974b: *Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace*, in: *Archeologický sborník*, Věnováno památce Lumíra Jisla, Ostrava, 113 - 133.
- 1975a: *Ergebnisse archäobotanischer Analysen von Pflanzenüberresten aus Mikulčicím im Jahre 1974*, PV 1974, 46 - 47.
- 1975b: *K hromadným nálezům bezu černého (Sambucus nigra L.) — nález z Úvalna — Šelenburku*, PV 1974, 85 - 86.
- 1975c: *Příspěvek k rozšíření jabloně v pravěku střední Evropy*, AR XXVII, 375 - 384.
- Oslanský, F. 1975: recense knihy K. Sklenáře, *Památky pravěku na území ČSSR*, Praha 1974, *Historický časopis* 23, 319 - 320.
- Págo, L. 1974: *Technologie velkomoravských stavebních prvků na hradišti v Mikulčicích (okr. Hodonín)*, PV 1973, 57 - 66.
- Paluch, A. 1975: *Ślady występowania zabiegów trepanacyjnych na ziemiach Polski i Czechosłowacji w starożytności i średniowieczu*, *Archeologia Polski* XX, 411 - 454.
- Pánek, J. 1975: recense práce J. Žemlicky, *Osídlení Zbraslavska od 10. do počátku 15. století*, PA LXV, 1974, 419 - 465, *Středočeský sborník historický* 10, 273.
- Parczewski, M. 1975: *Rekonstruierungsversuch der Besiedlungsgeschichte der frühmittelalterlichen Slowakei*, *Acta Archaeologica Carpatica* XV, 31 - 55.
- Pátek, J., Urbancová, V. 1974: *Zemědělství*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 77 - 87.
- Pávek, M. 1974: *Textilní výroba*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 94 - 102.
- Pavelčík, J. 1975a: *Slovanská osada v Lipníku — Podhůře*, PV 1974, 54.
- 1975b: *Zjišťovací sondáž v poloze „Hradištko“ u Hlinska (okr. Přerov)*, PV 1974, 16.
- Pavúk, J. 1975: *Predhistorické a včasodějinné nálezisko v Komjaticiach*, in: *Archeol. výskumy*, 73 - 75.

- , Romsauer, P. 1975: *Výsledky prieskumu v Obide*, Archeol. výskumy, 77 - 78.
- Peškař, I. 1975: *Sídlištní nálezy z neolitu, doby bronzové, laténské, římské, slovanské a středověku v Lulči (okr. Vyškov)*, PV 1974, 40.
- Pilař, O. 1974: *Důlo neznámého bavorského geografa*, HG 12, 205 - 282.
- Píša, V. 1974: *Zu den Anfängen des ersten Benediktinerklosters in Böhmen*, in: *Bohemia sacra*, 475 - 480.
- Plachá, V. 1975: *Archeologický výskum Devinského hradu*, Vlastivedný časopis XXIV, 81 - 84.
- , Hlavicová, J., Keller, I. 1975: *Predbežné výsledky archeologického výskumu Devína v roku 1974*, in: Archeol. výskumy, 82 - 84.
- Plöiner, R. 1974a: *Technika v období pravěku*, in: *Dějiny techniky za feudalismu*, Rozpravy Národního technického muzea v Praze 60, 11 - 20.
- 1974b: *Technika za přisvojovacího a nejstaršího výrobního hospodářství (od osídlení do 10. st.)*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 21 - 60.
- 1975: *Hutnictví železa v badatelském programu Archeologického ústavu ČSAV v Praze*, ASM 10/2, 100 - 108.
- Přeinerová, I. 1975a: *Březno. Vesnice prvních Slovanů v severozápadních Čechách*, Praha.
- 1975b: *Slovanské vesnické osady u Března. Výzkum do roku 1969 a jeho přínos*, ASM 10/2, 15 - 20.
- Plichta, A. 1974: *Čtyřhlavá modla z Plavče u Znojma*, Vlastivedný věstník moravský XXVI, 151 - 164.
- Pokluda, Z. 1975: *K nejstarším dějinám Gottwaldova*, Vlastivedný věstník moravský XXVII, 283 - 290.
- Polišenský, J. 1973: *Raně feudální společnost a kultura 11. - 13. století*, in: *Velká Morava*, 265 - 269.
- Polla, B. 1975: *Historickoarcheologický výskum v Krásnej nad Hornádou*, in: Archeol. výskumy, 84 - 86.
- Pošvář, J. 1973: *Byzantská libra a Velká Morava*, in: *Velká Morava*, 152 - 156.
- Poulik, J. 1973: *Přítěpěvek k dějinám Velké Moravy*, in: *Velká Morava*, 6 - 15.
- 1974a: *Mikulčice, velkomoravské mocenské ústředí*, Praha.
- 1974b: *Velká Morava*, in: *Lidé + země, ročenka 1975*, Praha, 40 - 48.
- 1975: *Mikulčice. Stádo a pevnost knížat velkomoravských*, Praha.
- Pražák, J. 1975: *Rozšíření aktů v přemyslovských Čechách. K počátkům české listiny*, in: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha, 29 - 40.
- Рота, F. 1974: *Doprava*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 128 - 134.
- Purš, F. 1974: *K románské etapě kostela v Otově u Mělníka*, Památková péče 34, 245 - 250.
- Rác, J. 1975: *recenze práce F. Purše, K románské etapě výstavby kostela v Otově u Mělníka*, Památková péče 34, 245 - 250, *Středočeský sborník historický* 10, 278.
- Radoměřský, P. 1975: *Nejstarší moravské mince ve sbírce Státních muzeí v Berlíně (Bodenmuseum)*, Numismatický sborník XIII, 103 - 108.
- , Richter, M. 1974: *Korpus české středověké keramiky datované mincemi*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A, sv. XXVIII, č. 2 - 4, 57 - 171.
- Rapant, D. 1974: *Drobné štúdie k slovenskému stredoveku*, Slovenská archivistika IX, č. 1, 47 - 79.
- Rataj, J. 1974: *Bibliografický rejstřík Památek archeologických 1931 - 1965*, Praha.
- Ratkoš, P. 1972: *Die Christianisierung von Grossmähren vor der Mission der Saloniker Brüder*, *Studia historica slovacica* VII, 30 - 46.
- 1973: *Úvaha o možnosti nových objavov a interpretácií velkomoravských pramenov*, in: *Velká Morava*, 16 - 26.
- 1975: *Pripomienky k I. zväzku slovenského diplomatára*, *Historický časopis* 23, 259 - 289.

- Reichertová, K. 1974: *K dějinám a výstavbě slovanského kláštera na Sázavě*, Památková péče 34, 209 - 226.
- 1975: *Přínos archeologie ke středověké podobě bývalého slovanského kláštera na Sázavě*, in: *Z tradic*, 27 - 37.
- Rejholcová, M. 1974: *Pohrebisko z 10. - 12. storočia v Nových Zámkoch*, SIA XXII, 435 - 463.
- 1975a: *Pohrebisko z 10. storočia v Zemno*, in: *Archeol. výskumy*, 89 - 91.
- 1975b: *Výskum pohrebiska z 11. storočia v Čakajovciach*, in: *Archeol. výskumy*, 87 - 89.
- Remiášová, M. 1975: *Archeologický výskum na hradisku Vyšehrad*, in: *Archeol. výskumy*, 91 - 92.
- Richter, M., Vokolek, V. 1975: *Hradec Králové na počátku dějin*, Hradec Králové.
- Rosolová, I. 1974: *Další nález slovanské láhve v Dolanach (okr. Praha-západ)*, Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství VI, 257 - 260.
- Ruttkay, A. 1975: *Waffen und Reiterausrüstung des 9. zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei [I]*, SIA XXIII, 119 - 216.
- Rybníčková, E. 1973: *Pollenanalytische Unterlagen für die Rekonstruktion der ursprünglichen Waldvegetation im mittleren Teil des Otava-Böhmerwaldvorgebirges (Otavské Předšumaví)*, Folia geobotanica et phytotaxonomica 8, 117 - 142.
- Ryneš, V. 1974: *Historické poznámky k objevu nejstaršího chrámu na Sázavě*, Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství VI, 69 - 72.
- 1975: *Emauzy, Vyšehrad a sv. Prokop*, in: *Z tradic*, 39 - 40.
- Sedláček, F. 1974: *Novostrašecsko v pravěku a rané době dějinné*, in: *80 let novostrašeckého muzea, Nové Strašecí*, 21 - 30.
- Sedláček, Z., Vencl, S. 1975: *Zpráva o leteckém snímkování na Kolínsku*, AR XXVII, 151 - 158.
- Seibt, F. 1974: *Kirche und Gesellschaft von den Anfängen bis zum Ende der Monarchie*, in: *Bohemia sacra*, 11 - 25.
- Schwarz, E. 1974: *Canburg*, in: *Bohemia*, Jahrbuch des Collegium Carolinum 15, 421 - 426.
- Sinskaja, E. N. 1973: *Historická geografie kulturních rostlin. (Na úsvitě zemědělství)*, Praha.
- Sklenář, K. 1974a: *Archeologie Kralupska, Mělnicka a Mladoboleslavska v zápiscích Václava Krolmuse (1852 - 1859)*, Vlast, sborník přírodovědných a společenských prací, B, 3, 53 - 101.
- 1974b: *Památky pravěku na území ČSSR. Od lovců mamutů ke státu Přemyslovců*, Praha.
- 1974c: *Učenci a pohané. Pětadvacet příběhů z dějin české archeologie*, Praha.
- Skružný, L. 1975: *Pravěké a časné historické osídlení v katastru Klánovic a okolních obcích*, Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství VII, 3 - 4, 33 - 64.
- Skutil, J. 1973a: *Regionální prvky ve velkomoravském písmenictví*, in: *Velká Morava*, 157 - 159.
- 1973b: *Velkomoravský a cyrilometodějský zájem se zřením k jižní Moravě v letech 1933 - 1953*, in: *Velká Morava*, 318 - 332.
- Sláma, J. 1973: *Civitas Wiztrachi ducis*, HG 11, 3 - 30.
- 1974: *K historickému významu budečského hradiště*, AR XXVI, 34 - 50.
- 1975: *Studium dějin a hmotné kultury dávných Slovanů v Československu v roce 1972*, Slavia Antiqua XXI, 181 - 200.
- , Sklenář, K. 1974: *Nález slovanského kostrového hrobu u Libochovicěk (okr. Kladno) v roce 1847*, AR XXVI, 625 - 628.
- Ślaski, K. 1974: *Tradycja kontaktów z Wielkimi Morawcami w dziejopisarstwie Polski średniowiecznej*, Jižní Morava, vlastivědný sborník 10 - II, 7 - 12.
- Smetánka, Z. 1974: *Die Archäologie und das mittelalterliche Dorf in Böhmen. Rückblick, Gegenwart, Perspektive*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 2, 121 - 127.

- 1975a: *Čechija v konce přemyslovskoj epochi po archeologičeskim issledovanijam (1966 - 1974 gg.)*, PA LXVI, 185 - 216.
- 1975b: recense práce A. Merhautové, *Romanische Kunst in Polen, der Tschechoslowakei, Ungarn, Rumänien, Jugoslawien*, Praha 1974, PA LXVI, 254 - 255.
- , Hrdlička, L., Blajerová, M. 1974: *Výzkum slovanského pohřebiště za Jizdárnou Pražského hradu v roce 1973, Předběžná zpráva*, AR XXVI, 386 - 405.
- , Klápště, J. 1975: *Archeologie a česká vesnice 10. - 13. století*, AR XXVII, 286 - 296.
- , Škabrada, J. 1975: *Třebonín na Časlavsku v raném středověku (Povrchový průzkum)*, AR XXVII, 72 - 85.
- Snášil, R. 1974: *Botanické a entomologické nálezy ze zaniklých Záblačan (okr. Uherské Hradiště)*, PV 1973, 77 - 78.
- 1975: *Archeologie a vesnická sídliště 10. - 13. století na Moravě*, AR XXVII, 305 - 317.
- Sopko, J. 1975a: recense práce E. Bláhové, *Nejstarší staroslověnské homilie (syntax a lexikon)*, Praha 1973, Historický časopis 23, 135 - 136.
- 1975b: recense práce Z. Fialy, *Hlavní pramen legendy Kristiánovy*, Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 84, Praha 1974, Historický časopis 23, 136.
- Souhopová, V. 1973: *Nález hutnické dílny v Olomučanech na Blanensku*, Sborník Okresního vlastivědného musea v Blansku 5, 75 - 84.
- 1975: *Sídliště ze střední doby hradištní u Bořitova (okr. Blansko)*, PV 1974, 48.
- Staňa, Č. 1974a: *Pokračování výzkumu na slovanském pohřebišti v Rajhradě (okr. Brno-venkov)*, PV 1973, 66 - 67.
- 1974b: *Slovanské sídliště v Ivančicích (okr. Brno-venkov)*, PV 1974, 70.
- 1975a: *Slavjano-archeologičeskoje izučeniye Moravi 1966 - 1974 gg.*, PA LXVI, 217 - 237.
- 1975b: *Třetí sezona na výzkumu slovenského pohřebiště a horákovského sídliště v Rajhradě*, PV 1974, 44 - 45.
- Stloukal, M. 1973: *Antropologický výzkum velkomoravských pohřebišť*, in: *Velká Morava*, 145 - 151.
- 1974: *Antropologický materiál z Velkých Hostěrádek*, v knize K. Ludikovský, R. Snášil, *Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách*, Praha 1974, 75 - 93.
- 1975a: *Československá historická antropologie před padesáti lety a dnes*, ASM 10/2, 133 - 139.
- 1975b: *Pohřby ve slovanských mohylách v Uherčích (okr. Znojmo)*, PV 1974, 54 - 55.
- , Hanáková, H. 1974: *Antropologický výzkum pohřebiště ze 7. - 8. století v Želovcích*, SIA XXII, 129 - 188.
- Stránský, K. 1975: *Modulové schéma základů kostela sv. Klimenta u Lipůvky*, Vlastivědný věstník moravský XXVII, 317 - 319.
- Stuchlík, S. 1974: *Slovanské žároviště v Lipové (okr. Gottwaldov)*, PV 1973, 75.
- Suchodolski, S. 1975: *Zur Frage der Anfänge der böhmischen Münzprägung*, Numismatický sborník XIII, 75 - 84.
- Sulitková, L. 1975: referát o knize *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974, Historický časopis 23, 320 - 321.
- Syrový, B., Puškár, I. 1974: *Stavitelství*, in: *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)*, Praha, 111 - 127.
- Szydłowski, J. 1974: *Terytorium plemienne „Golensizi” — na podstawie nowych źródeł archeologicznych*, in: *Archeologický sborník, Věnováno památce Lumíra Jisla*, Ostrava, 79 - 101.
- Šátek, J. 1973: *Kam patřilo primoravské Záhorie pred 13. storočím?* in: *Velká Morava*, 362 - 366.
- Šikulová, V. 1975: *Diskusní příspěvek k referátu B. Novotného*, AR XXVII, 528 - 529.

- Šimek, E. 1975: *Bibliografický přehled československé numismatické literatury 1771 - 1971* (Výběr knižních publikací, studií a článků), v knize E. Nohejlové-Prátové, *Základy numismatiky*, Praha, 179 - 219.
- Šiška, S. 1975: *Výskum pohrebiska a viacvrstvového sídliska v Kopčanoch*, *Archeol. výskumy*, 102 - 105.
- Škabrada, J., Smetánka, Z. 1975a: *Neznámý románský kostel na Libické cestě (Příspěvek k povrchovému průzkumu raně středověké vesnice)*, *AR XXVII*, 178 - 181.
- , — 1975b: *Vesnická architektura a archeologie. Příspěvek k možnostem studia stavebního utváření české středověké vesnice*, *AR XXVII*, 329 - 337.
- Šmilauer, V. 1974: *Slovanská hradiště na kmenovém území Čechů*, *ZMK XV*, 288 - 290.
- 1975: recense práce I. Vávry, *Řezenská a Norimberská cesta*, *HG 11*, 1973, 31 - 100, *ZMK XVI*, 489 - 492.
- Šolle, M. 1973: *Diskussionsbeitrag zum Referat des Prof. Neustupný „Die Funktion der slawischen Wallanlagen“*, in: *Velká Morava*, 286 - 288.
- 1974a: *Kouřim či Libice?* *AR XXVI*, 271 - 273.
- 1974b: recense práce Z. Váni, *Přemyslovský Libušín, Historie a pověst ve světle archeologického výzkumu*, *AR XXVI*, 303.
- 1975: *Doba velkomoravská a období povlkomoravské v Čechách*, *ASM 10/2*, 32 - 37.
- Štefanovičová, T. 1974: *Doklad slovanského umeleckého remesla na Bratislavskom hrade*, *Zborník Slovenského národného múzea LXVIII, História 14*, 113 - 120.
- 1975: *Bratislavský hrad v 9. - 12. storočí*, Bratislava.
- Štelcl, J., Malina, J. 1975: *Základy petroarcheologie*. Brno.
- Tejral, J. 1975a: *K langobardskému odhazu v archeologických pramenech na území Československa*, *SIA XXIII*, 379 - 446.
- 1975b: *Vorbericht über die Ergebnisse der einundzwanzigsten Grabungssaison in Mikulčice*, *PV 1974*, 46.
- Tempír, Z. 1973: *Nálezy pravěkých a středověkých zbytků pěstovaných a užitkových rostlin a plevelů na některých lokalitách v Čechách a na Moravě*, *Vědecké práce zemědělského muzea 13*, 19 - 47.
- 1975: *Přehled vývoje studia dějin zemědělských rostlin na základě archeologických nálezů jejich zbytků*, *Paleobotanika, archeoagrobotanika, ASM 10/2*, 98 - 99.
- Tibenský, J. 1972: *The Function of the Cyril and Methodius and the Great Moravian Traditions in the Ideology of the Slovak Feudal Nationality*, *Studia historica slovacae VII*, 69 - 95.
- Tomas, J. 1973: *K problémům městských center raně feudálních a jejich kontinuit*, in: *Velká Morava 306 - 312*.
- Tomaszewski, A. 1974: *Romańskie kościoły z emporami zachodnimi na obszarze Polski, Czech i Węgier*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk.
- Trávníček, D. 1973: *Staré cesty na Vitorazsku a územní vývoj této oblasti*, *HG 11*, 101 - 116.
- Třeštík, D. 1974: recense práce K. Bendy, *K otázce počátků Prahy*, *Umění 21*, 1973, 471 - 477, *ČSČH XXII*, 599.
- Turek, R. 1974a: *Böhmen im Morgenrauen der Geschichte. Von den Anfängen der slawischen Besiedlung bis zum Eintritt in die europäische Kulturgemeinschaft (6. bis Ende des 10. Jahrhunderts)*, Wiesbaden.
- 1974b: *Cestou ke středověkému státu*, v knize K. Sklenáře, *Památky pravěku na území ČSSR*, Praha, 322 - 331.
- 1974c: *K místnímu jménu Mladá Boleslav*, *ZMK XV*, 286 - 287.
- 1974d: *K některým problémům slavníkovského mincovnictví*, in: *Karel Castelín, Sborník příspěvků k oslavě jeho životního numismatického díla sestavený při příležitosti jeho 70. narozenin*, Hradec Králové, 23 - 35.
- 1974e: *Nejstarší forma MJ Libice*, *ZMK XV*, 287 - 288.

- 1974f: *Počátky Mladoboleslavská*, v knize: *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku*, Mladá Boleslav, 7 - 18.
- 1974g: *Typy a varianty našich nejstarších denárů*, Numismatické listy XXIX, 33 - 58.
- 1974h: *Zbytky předrománského chrámce na Čáslavsku v Čechách*, Umění, 463 - 467.
- 1975a: *Česká hradiska u Kristiána*, in: *Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata*, Brno, 139 - 149.
- 1975b: *Dějinné počátky*, in: *700 let Chválenic 1275 - 1975, Z minulosti a přítomnosti obce i okolí*, Chválenice, 26 - 31.
- 1975c: *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, Slavia Antiqua XXII, 69 - 122.
- 1975d: recenze práce E. Nohejlové-Prátové, *Základy numismatiky*, Praha, Časopis Národního muzea — historické muzeum CXLIV, 214 - 215.
- 1975e: *Typy a varianty našich denárů prvé třetiny 11. věku*, Numismatické listy XXX, 65 - 78.
- 1975f: *Význam Starého Plzně v časném středověku*, Minulostí Západočeského kraje XII, 153 - 171.
- Unger, J. 1974: *Nové nálezy z mladohradištního a středověkého sídliště u Šakvic (okr. Břeclav)*, PV 1973, 76.
- 1975: *Středohradištní zemnice u Poňořelic (o. Břeclav)*, AR XXVII, 192 - 194.
- Váňa, Z. 1975: *Výzkum Libušína v letech 1970 a 1971, Doplnující poznámky k postavení hradiště ve středoečeské oblasti*, AR XXVII, 52 - 71.
- Vávra, I. 1973: *Řezenská a Norimberská cesta*, HG 10, 31 - 100.
- 1974: *Žitavská cesta*, HG 12, 27 - 91.
- Vávra, J. 1974: *Nové práce k nejstarším dějinám česko-ruských styků*, Slovanský přehled 60, 145 - 147.
- Večerka, R. 1975: *K staroslověnským Životům Konstantinovu a Metodějovu*, in: *Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata*, Brno, 129 - 138.
- Vencel, S. 1974: *Pravěké počátky osídlení Ústí nad Orlicí*, in: *Orlické hory a Podorlicko*, sborník vlastivědných prací 6, 69 - 72.
- Vermouzek, R. 1974: *Mělnická cesta, Jižní Morava, vlastivědný sborník 10 - I, 143 - 150.*
- 1975: *O jedné místopisné zajímavosti*, Časopis Matice moravské XCIV, 260 - 278.
- Vignatiová, J. 1973: *Počátky pěstování révy vinné ve světle archeologických nálezů*, in: *Vinohradnictví, Kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách*, Brno, 14 - 22.
- Vyhnánek, L. 1974: *Vrozené a získané změny na skeletech*, v knize: K. Ludíkovský, R. Snášil, *Mladohradištní kostrové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav)*, Praha, 94 - 98.
- Waldhauser, J., Weber, V. 1973a: *Několik poznámek k článku M. Hataše*, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky X, 76.
- , — 1973b: *Poráň*, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky X, 32 - 35.
- Weiss, O. 1974a: *Několik poznámek k nálezu denárů vévody Oldřicha ve Zlivi*, Výběr 11, 297 - 298.
- 1974b: *Vzácný nález mincí vévody Oldřicha*, Výběr 11, 218.
- Wolf, V. 1974: recenze práce J. Slámy, *K historickému významu budečského hradiště*, AR XXVI, 1974, 34 - 50, ZMK XV, 278.
- Zagiba, F. 1974: „*Krles*“ und „*Christe keinádo*“ bei der Begrüßung Thietmars als ersten Bischof von Prag i. J. 1076, in: *Millenium*, 119 - 126.
- Zacherle, S. 1975: *Geologická pozorování na hradisku sv. Klimenta u Osvětiman a otázka proveniencie velkomoravského stavebního materiálu*, Časopis Moravského musea — vědy společenské LX, 79 - 98.
- Zapletal, V. 1972: *V šerém pravěku*, v knize: *Malé dějiny Olomouce*, Ostrava, 11 - 17.

- Zeman, J. 1975: *Padesát let archeologického studia nejstaršího slovanského osídlení v Čechách*, ASM 10/2, 7 - 14.
- Zemek, M. 1973a: *Moravské a české vinohradnictví do poloviny 13. století*, in: *Vinohradnictví, Kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách*, Brno, 23 - 35.
- 1973b: *Správní a církevní organizace na Moravě v 10. a 11. století*, in: *Velká Morava*, 238 - 264.
- Žemlicka, J. 1974a: *Osídlení Zbraslavska od 10. do počátku 15. století*, PA LXV, 419 - 465.
- 1974b: recense práce Z. Váni, *Slovanské hradiště v Levousích (k. o. Křesín, okr. Litoměřice) a otázka rozsahu luckého území*, AR XXV, 1973, 271 - 288, ČSČH XXII, 121 - 122.
- 1975a: recense práce K. Sklenáře, *Památky pravěku na území ČSSR*, Praha 1974, ČSČH XXIII, 269.
- 1975b: recense knihy O. Dostála a kol., *Československá historická města*, Praha 1974, ČSČH XXIII, 771 - 772.
- 1975c: recense práce K. Sklenáře, *Učenci a pohané, Pětadvacet příběhů z dějin české archeologie*, Praha 1974, ČSČH XXIII, 277.
- 1975d: recense práce A. Tomaszewského, *Romańskie kościoly z emporami zachodniemi na obszarze Polski, Czech i Węgier*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1974, ČSČH XXIII, 427.
- Žídek, V. 1974: *Dendrochronologická analýza — I. fáze zpracování vstupních dat s využitím samočinného počítáče*, PV 1973, 119 - 122.

RECHERCHES SUR L'HISTOIRE ET LA CULTURE MATERIELLE DES ANCIENS SLAVES, FAITES EN TCHECOSLOVAQUIE AU COURS DES ANNEES 1974 - 1975

par

JIŘÍ SLÁMA (Prague)

Résumé

L'article passe brièvement en revue les travaux des chercheurs tchécoslovaques, consacrés à l'histoire la plus ancienne des Slaves et publiés au cours des années 1974 - 1975. On y discute notamment des monographies et des articles ayant pour objet l'ethnogénèse des Slaves, leur expansion sur le territoire de la Tchécoslovaquie ainsi que l'histoire la plus ancienne des Slaves occupant ce territoire jusqu'au milieu du XIe siècle. On y a recensé également des ouvrages abordant les questions suivantes: activité économique des anciens Slaves (agriculture, artisans et leurs produits, exploitation des minerais et des matières premières), développement du peuplement, enceintes fortifiées et villages slaves, nécropoles, débuts de la monnaie, échange de marchandises, lieux de parcours des routes médiévales, architecture sacrale, traces des cultes préchrétiens, débuts de la chrétienté, premiers textes écrits en slave, études toponomastiques, conditions biologiques et état de santé de la population slave, résultats des recherches techniques et de celles sur la nature. On y a de même fait état des ouvrages nouvellement parus, des livres de vulgarisation concernant la période protoslave et des essais sur l'histoire des recherches archéologiques en Tchécoslovaquie. Cette revue est complétée par une bibliographie alphabétique des travaux publiés au cours des années 1974 - 1975 et relatifs aux matières énumérées ci-dessus.